

Yedi Düveli Dize Getiren Türk

– Sami Biber · 28 Eylül 2025

Türk aristokrasininin Avrupa'ya, Avrupa aristokrasi ve sosyetesini Türklere özendiği yıllardı. Mesela Türkler Avrupa'ya özenmiş ve matbaanın artık Müslüman- Türkler tarafından da kullanılmasına izin çıkmıştı. Avrupa'da ise Turquiere adı verilen bir moda akımı başlamış ve kralları, kraliçeleri Türk padişahları, sultanları, şehzadeleri, paşaları giyinmeye başlamışlardı 1700'lü yılların özellikle ikinci yarısında.

İşte bahsini ettiğimiz bu yıllardan olan 1769 Yılında Avusturya İmparatoriçesi Maria Tereza'nın hizmetinde bir bilim adamı olan Wolfrang von Kempelen, o güne kadar dünyada eşi benzeri görülmemiş bir makine icat etti.

Evet, bu makine o güne kadar eşi benzeri görülmüş bir şey değildi zira satranç oynayan bir otomattı bu.

İmparatoriçe adına hazırlanan bu makinenin yapımı altı ay sürmüştü ve 1770 Yılında ilk gösterisini İmparatoriçe Maria Tereza'nın huzurunda yapmıştı.

Maria Theresa için yapılan otomat, tekerlekli bir platform üzerine satranç tahtasının çizilmesinden mütevellit, başına pelerinli, sarıklı ve bıyıklı bir Türk figürü oturtulmuş halde bulunmaktaydı. Uzunluğu 120 cm, genişliği 105 cm, ve yüksekliği 60 cm olan bu makine, akça ağaçtan yapılmıştı. Makinenin önündeki kapak açılarak içi incelendiğinde, bir çok makara ve kaldıraç ile de karşılaşılmaktaydı.

Evet, Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Avusturya'da Türk kıyafeti giydirilmiş bir robota sabahtan akşama kadar havanda baharat dövdürüldüğünden bahseder ama bu seferki robotun sadece kıyafetleri değil adı da Türk'tür. Yani adı Türk olan kurmalı bir robot (ya da makine) Karşısındaki insanla satranç oynamaktadır.

Peki adı neden Türk'tür bu makinenin?

Yukarıda da belirttik. O yıllarda Avrupa'da müthiş bir Türk hayranlığı, Türk modası vardır. Düşünün ki meşhur Türk Marşı da bu yıllarda bestelenmiştir (1783) Mozart tarafından.

Neyse efendim. Bizim Türk'ün çalışma prensibi, kurmalı aletlerde olduğu gibiydi. Kurulduktan sonra karşısına oturan gönüllü ile oynayan Türk, arada kafasını hareket ettiriyor, gözleri ile de satranç tahtasını tarıyordu. Sadece oyunu oynayabilsin diye yapılmadığı ise, rakiplerini zaman zaman yenebilecek kadar iyi hamleler yapmasından anlaşılıyordu. Bildiğin akıllı bir insan gibi düşünüyor, hamleler yapıyor hatta canı sıkılınca parmaklarıyla masaya vuruyordu.

1770 Yılı itibariyle dünya artık Kanuni'den sonraki ikinci muhteşem Türk ile karşı karşıyaydı zira Kempelen'in Türk'ü de rakip olarak karşısına kim çıkarsa çıksın deviriyordu.

Az zamanda kendisine sorulan sorulara önündeki harf kombinezonundaki harfleri oynatarak cevap veren Türk, Kempelen'e bir hayli para kazandırdığı gibi ünü bütün Avrupa'yı sardı.

Tüm dünya şoktaydı. Beyni olmayan, düşünme yeteneği olmayan bir alet nasıl olur da dünyanın en usta satranççıları bile yenebilirdi (Bir iki yenilgi dışında Türk'ün yenilgisi yoktu.)

Hakkında bir sürü makaleler yazıldı, tezler ileri sürüldü ama hiç kimse kesin bir kanıt ortaya koyamıyordu.

1804 yılında Wolfrang von Kempelen öldü, Türk de metronomun mucidi olan müzisyen Johan Nepomuk Meelzel'in eline geçti ve tabii ki gösteriler tüm hızıyla devam etti.

1809 Yılında Türk, Napolyon Bonapart'ın huzuruna çıktı. Bonapart, karşısında oldukça dişli bir rakip olduğunu görünce iki kez hile yaptı ama Türk, hileyi yemedi. Taşlarını eski yerlerine koydu. Napolyon üçüncü kez hile yapınca da masayı devirip oyuna son verdi.

Ünü ABD'ye de ulaşan Türk, burada ABD Başkanı Benjamin Franklin ile satranç oynayıp onu da yendi.

Bir makinenin böylesine satranç oynayabilmesi pek de aklına yatmıyordu kimsenin. O sebeple mucit

Kempelen veya daha sonraki sahip Maelzel için " Üçkağıtçı, sahtekar, şarlatan" Diyenler bir hayli fazla olmakla birlikte Türk'ün sırrını net olarak ortaya koyabilen ya da ispatlayan da olmadı.

Türk, Fransa dışında İngiltere hatta Rusya'da da gösterilere çıktı. Ancak bence en önemli gösteri maçını 1820'de bilgisayarın babası sayılan Charles Babbage ile yaptı. İşin ilginç bilgisayarı babasını da yenmişti.

Avrupa'daki gösterilerden sonra Maelzel ABD ye gitti ve gösterilerine burada devam etti ama bir hayli borçlanmıştı ve artık öyle çok da ilgi çekemiyordu. Yeni bir ülkede popüler olabileceği düşüncesiyle Küba'ya gitti ancak burada da yakın arkadaşı(asistanı) William Schlumberger öldü.

William Schlumberger'in ölümünden sonra Maelzel tam manasıyla iflas edince herkes alet içindeki kişinin William Schlumberger olduğunu düşündü.

İşin doğrusu Türk, Kempelen'in elindeyken de makinenin değil ama kuklanın içinde belden aşağısı olmayan Worosky adlı bir harp malülü satranç ustasının olduğu yönünde rivayetler vardı.

1838 yılında Maelzel, Avrupa'ya dönmek için Bir ABD gemisine bindi ama gemideki odada ölü olarak bulundu ve cesedi de rivayete göre denize atıldı.

Türk, bundan sonra bir kez daha el değiştirdi ve bir cerrah olan John. Mitchel'in eline geçti.

John Mitchel iyi bir şovmen olmadığı için Türk sayesinde umduğu parayı kazanamadı. Bunun üzerine Türk adlı bu satranç otomatını Filadelfiya'daki bir müzeye bağışladı fakat ne yazık ki 1855 yılındaki büyük Filadelfiya yangınında bu müze de Türk de yandı.

Türk'ün 1855 de Filadelfiya yangınında yanarak yok olmasından yaklaşık 150 sene sonra Dünyanın önde gelen sihirbazları için teknik donanımlar hazırlayan Amerikalı John Gaughan, sekiz yüz eski belge ve eserden yararlanıp, aslına uygun bir şekilde Satranç ustası Türk'e yeniden hayat verdi.

Satranççı Türk şimdi ikinci hayatını yaşıyor.

Nerede mi?

O şimdi Budapeşte'deki Kahramanlar Meydanı'nın hemen yanındaki büyük müzenin dönemsel sergi salonunun en önemli konuğu. (2 Nisan 2007 Yılı itibariyle...Şu anda hâlâ orada mı bilmiyorum ama sanırım oradadır.)